

**BAYBURT MÂNİLERİNDEN HAREKETLE
İLETİŞİMDE YÜKLENDİĞİ FONKSİYONLA MÂNİ
SÖYLEME GELENEĞİ**

GÜLİN ÖĞÜT EKER*

İçtim ama kanmadım
Şu kaynaktan, mânice?
Kor her şekle kelâmı
Budur hüner, mânice
(Yorgancıoğlu 1996)

İnsanlar arasında anlam yüklü simgeler gönderimi olan “iletişim”, aynı zamanda, mesaj kaynağının hedeflediği kitle davranışlarını istediği yönde etkileme veya değiştirme sürecidir. Toplumla olan ilişkisiyle varlığını gösteren iletişim, özünde taşıdığı bazı değerlerle, tek başına anlam taşımayıp kültürel değerler içinde varlığını sürdürür. Toplumlar, sorunlar karşısında geliştirdikleri çözümlere göre yapılmakta; bunun sonucunda, kendi ihtiyaçlarına cevap veren bir iletişim sistemi oluşturmaktadır (İnceoğlu 1993: 115; Tüfekçioğlu 1997: 118).

Yüklendiği bütün bu fonksiyonlarla iletişim, ortamlar ve konular ile ilgili kişiler arasında bağlantı kuran bir mekanizma özelliği gösterir. Asli olarak değişmeyen bu faktörlerin yanında, iletişim, konuya ve amaca göre değişen mesajlar taşır. Türk aile eğitimine göre, söylenmesi uygun olmayan ve söylendiği takdirde saygısızlık addedileceğine inanılan her türlü fikir ve eylem, şiir veya semboller aracılığıyla dile getirilir. Bu sayede, dilek, temenni ve cevapları içeren mesajlar, yetiştirilme tarzına uygun olarak, saygı boyutları içinde hedefine ulaşmış olur. İnsan yaratıcılığının, tasarım gücünün ve anlam yükleme yeteneğinin göstergesi olan bu iletişim metodu, her

* Dr., H.Ü., Edebiyat Fak., Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı Öğretim Elemanı.

toplumda geçerli olan davranış ve tutumları oluşturarak, o topluma özgü olma vasfı kazandırır.

M.Ö. III. yüzyılda tarih sahnesine çıktığı kabul edilen Türk milleti, tarihî süreç içinde, farklı kültür ve dinlerle temas hâlinde olmasına rağmen, millî geleneğe bağlı edebiyatlarını günümüze kadar getirmeyi başarmıştır. Halk şiiri geleneği de, Türk kültürünün tarih sahnesinde gösterdiği değişim ve gelişimle paralellik arz etmiştir. “Aynı uygarlığa bağlı kültürler, benzer dünya görüşünde birleşirler ve neticede, o uygarlığa özgü bir edebiyat anlayışı doğar” (Artun 1995: 5). Toplumların kültürel değerlerinin bir bütün olan edebî eserlerde, yaşam biçimini yansıtan göstergelerdir.

Fuad Köprülü'nün de belirttiği gibi “Her edebî şekil, her tahlil, her düşünce tarzı bir toplumun, bir sanatkârın mahsulüdür” (Günay 1986: 10). “Halk edebiyatı, kendisini besleyen bütün kaynakların yönlendirmesi ve mutlak güzelliğe ulaşma çabası ile ilâhî aşkı, dinî-tasavvufî şiirlerle yüceltir, günlük yaşamın özelliklerini ve beğenisini över, acılarını dramatik dille vurgular, toplumsal ve kişisel çarpıklıkları taşlamalarıyla gözler önüne serer. Anadolu insanının dünya görüşünün yanı sıra, estetik modellerde bu ürünlerde temsil edilir” (Artun 1996: 6).

Bir milletin hayatında millî kimliği belirleyen kültür taşıyıcıları, geniş anlamda, sözlü ve yazılı ifade gelenekleridir. Her iki gelenek arasındaki ilişki, kültürü oluşturan; birbirini etkileyerek gelişen maddî ve manevî faaliyetler arasındaki ilişkiye benzer. Sözlü kültür unsurlarının sürekliliği; fonksiyon, yapı ve muhteva değiştirmeleri, yerlerini yeni unsurlara terk etmeleri, ortak kabulleri yaratan topluluğun bunlara karşı takınacağı ortak tavra bağlıdır. Resmî olmayıp gönüllü katılım hususiyeti gösteren her ortak kabul, kendini yaşatan bir gelenek taşır. Bu gelenekler, millî kimliği paylaşan bütün üyeler tarafından tam anlamıyla bilinmese de, istinad ettikleri temel vasıflar itibarıyla bilindiklerinden, toplumu oluşturan üyelerin, benzer olaylar karşısında müşterek tavır takınmalarına sebep olur (Yıldırım 1998: 37-38).

Bu bağlamda, Türk toplumunun geleneksel ortamda iletişimi sağlamak için başvurduğu en yaygın türlerden biri *mânî*dir. Anadolu ve Trakya'nın hemen her bölgesinde olduğu gibi, Bayburt'ta da, düğün, bayram, hıdırellez gibi eğlence ortamları, ekin biçimi, bağ bozumu, kışlık yiyecek

hazırlama gibi iş ortamları, duygu düşüncelerin, mâniler aracılığıyla dile getirildiği ortamlardır. “Mânilerin dört mısraı içinde en küçük kuş cıvıltılarında denize kadar bütün bir tabiatı görmek nasıl mümkünse; cemiyet hayatını, kılık kıyâfetleri; sevginin, aşkın ve yârin tasvirini; vefasızlığı, ihmâli, iyi gün dostlarını, ölümü, tek kelime ile dünyayı görmek ve tanımak mümkündür” (Yağmurdereli 1963: 3). Farklı mekânlarda çeşitli görevler üstlenen mâniler, örfî hukukunda hoş gördüğü sınırlar içinde, duygu, düşünce ve arzuların özgürce sergilendiği dörtlüklerdir. Çeşitli olaylar karşısında, düşüncelerin dışı vurulmasında aracılık eden mâni, bu özelliği ile iletişimi sağlamada çok önemli bir rol üstlenmektedir.

Tarihimize baktığımızda, iletişim kurmada şiir ve sembolleri kullanmanın, yeni bir uygulama olmadığını görüyoruz. “Türk sözel şiir koşup, düzüp, çalıp, çığıp, söyleme kurumu ve sözel şiir yaratma sanatı, binlerce yıllık bir gelişim süreci izleyerek günümüze erişmiştir. Bin yılları ve yüz yılları içine alan bu uzun gelişim süreci içinde, adlarını bildiğimiz ve bilmediğimiz sayısız sanatçı, bu kuruma ve sanata katkıda bulunmuştur” (Yıldırım 1998: 505). Şiirle ifadedeki güzellik, akıcılık, tabiiîlik, duygu yoğunluğu ve aynı zamanda hafızalarda daha kolay kalma özelliği, anlatım türlerinin çoğunda nazmın nesre tercih edilmesine sebep olmuştur. Türk edebiyatının en önemli ve eski yazılı kaynaklarından olan Divanü Lûgat-it-Türk’te yer alan şiir parçaları, duygu ve düşünceleri nazımla ifade etmenin, İslâmiyet’in kabulünden önce de var olan köklü bir gelenek olduğunu göstermektedir. Bunun yanında, Kutadgu Bilig’deki, Kitâb-ı Dede Korkut Alâ Lisân-ı Tâife-i Oğuzân’daki “*Koçun türküsünün mânisini ver*” ve Yunus Emre’deki “*Dilin ile şakırsın, çok mâniler okursun*”, Karacaoğlan’daki “*Karacaoğlan der ki bir mâni söyle, ezelden kalmıştır bu kanun böyle*”, Âşık Ömer’deki “*Fisebilullahtır Veysi nidası, Tebrizi söyler bir hoşça mâni*” gibi ifadeler, pek çok halk şairinin şiirlerinde, kavram ya da metin olarak mâninin bulunduğunu göstermektedir. Ayrıca şifâhî özelliğe sahip olan mânilerin tarihî geçmişinin, sözlü kaynaklarda

Körklüg tönük özüngge	Gördü elbiseyi özüne
Talıg aşığı adhınka	Tatlı aşını başına
Tutgıl konuk ağırılıg	Yedir de konuğu ağırıla
Yodhsun konuk budhunka.	Ününü yaysın buduna.(Atalay 1985:45)

çok daha eskiye uzanacağı muhtemeldir. Anadolu ve Trakya'da tespit edilmiş mânileri içeren ilk eser, Macar müsteşriki Ignoş Kunoş tarafından 1880 yılında Budapeşte'de basılan "Osmanlı-Türk Halk Edebiyatı Mecmuası" adlı çalışmadır. Daha sonra, bu eserin ikinci cildinden alınan üç yüz yirmi dokuz mâni, Edebiyat Fakültesi Mezunları Cemiyeti tarafından "Halk Edebiyatı Örnekleri: 1, Mâniler" ismiyle neşredilmiştir (Bayrı 1955: 1043).

Fahri Fındıkoğlu'nun sözleriyle "Mâşerin isimsiz şairleri" tarafından oluşturulan mânilerde realizm, naturalizm ve idealizm tatlı bir renk içinde birbirine karışmıştır. İsimsiz şair, önce tabiata bakıyor; onun tasvirini çizerek realist davranıyor. Hemen arkasından, ruh âlemiyle tabiat tasvirleri arasında çağırışımlar yaparak sembolizmle karışık idealizmi gerçekleştiriyor. Bütün bu tablonun neticesinde, tabiattaki güzelliklerin, hislerin, manevî güzelliklerin fevkalâde uyumlu bir kompozisyonu ortaya çıkıyor (Fındıkoğlu 1997: 80-81).

Şeftalinin dalına
Yanağının altına
Hangi arı konmuştur
Dudağının balına (Filizok 1984: 146).

Üzüm koydum sepete
Yâr oturur tepede
Yârim gelip geçende
Şan verir memlekete (Yardımcı 1991: 15).

Dağ üstünde iki yol
Biri gider Bağdat'a
Hasretler kavuşunca
Dağlar gider imdada (Yardımcı 1991: 12).

Dörtlüklerinde olduğu gibi, tabiat, aşk, ayrılık, vuslat gibi duygular estetikle bir bütün oluşturarak mânilerde can bulur. Az kelimeyle çok şey anlatmak, mâninin özünü teşkil eder. Dakikalarca konuşarak anlatılacak acıyı, üzüntüyü, yalnızlığı, sitemi:

Senem sese mi geldin?
 Kadem basa mı geldin?
 Sağlığında gelmedin
 Öldüm yasa mı geldin? (Erol 1994: 41);

örneğinde olduğu gibi dört satırda ifade etmek, biçim, estetik ve duygunun sanatkârane terkididir.

Geleneğin kuşaktan kuşağa aktarılmasında önemli fonksiyonlar yüklenen; anonim halk edebiyatının en yaygın ve en küçük türü olan mâninin etimolojisi, kesin olarak açıklanabilmiş değildir. Ahmet Vefik Paşa, Şemseddin Sami, Ahmet Rasim, Niyazi Eset, Hüseyin Kâzım Kadri, Fuad Köprülü ve daha pek çok araştırmacının üzerinde farklı görüş belirttiği ‘mâni’ kelimesinin, Arapça ‘ma’na’dan gelmesi muhtemeldir (Terzibaşı 1970: 56; Akalın 1972: XI; Dizdaroğlu 1969: 52; Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi: 134).

Çok geniş bir coğrafi alana yayılan ‘mâni’, Denizli’de *mâna*; Urfa’da *me’âni*, *hoyrat*; Doğu Karadeniz’de *karşı-beri*; Azerbaycan’da *bayatı*; Irak Türklerinde *hoyrat*; Kazan ve Kırgız Türklerinde *aytıpa*, *kayım ölung*, *ülenek*; Tatar Türklerinde *cink*, *çinik*, *şın*; Kırım Tatarlarında *mane*; Özbek Türklerinde *aşula*, *koşuk* adlarıyla söylenmektedir (Gözaydın 1989: 3).

7 veya 8’li hece vezniyle, *aaba/aaab* veya *abcb* uyak düzeniyle, dört mısradan oluşan ‘mâni’, tek dörtlük içinde anlam bütünlüğü gösteren, en kısa ve yoğun anlatım türüdür (Dizdaroğlu 1969: 54; Elçin 1986: 281). Edmond Saussey’in deyimiyle “en belli başlı karakteri, kendi kendine yetmek” olan mâniler, dört mısradan az ya da çok olabilir. Mâninin ilk iki mısraı, “duygu, düşünce veya hayalin âdeta girişi sayılır” (Elçin 1990: 7). Anlam yoğunluğu taşıyan mısralar, genellikle üçüncü ve dördüncü satırlarda karşımıza çıkar.

Muhtemelen, hanımların, erkeklere nazaran daha yumuşak ve duygusal olmaları hasebiyle, genellikle kadınlar tarafından icra edilen mâniler, “usta şairleri bile kolay kolay söyleyemeyeceği güzellikteki” eserlerdir (Elçin 1990: 7). “insanlıkla başlayan ve onunla devam edecek olan” temaların başında, aşk ve sevgi yer alır (Elçin 1990: 7). Hasret,

kıskançlık, ayrılık, pişmanlık, öfke gibi ferdi duyguların yanı sıra, önemli gün ve olaylar gibi sosyal temalarda, mâninin konu dağarcığı kapsamında. Sevdalıların birbirlerine olan duyguları, gurbete giden eşe duyulan hasret, bu hasrete bağlı kıskançlık, verilen sözlerin tutulmayışı, vefasızlık, kadere isyan, ana-baba şefkatine duyulan özlem, güzellik-çirkinlik, nesil farklılığı ve paylaşamamadan kaynaklanan gelin-kaynana çatışması vb. gibi kültürümüzle iç içe olan pek çok âdet, davranış ve uygulamalar mânilere temel teşkil eden konulardır (Elçin 1990: 8).

Soy sürme temeline dayanan Türk ailesinde saygı, sevgi ve uyum vardır. Ana, baba ve evlâtlar arasındaki sadakat, sevgi ve saygı bağı son derece kuvvetlidir. Aile düzeninde büyüklere gösterilen saygı, devlet büyüklüğü hükümdar ve beylere gösterilen mutlak itaat ve saygının temelidir. Bilinen ilk örnekleri, Göktürk Kitabeleri'nde görülen² bu saygı ve itaat, âdeta, Türk hayat felsefesinin ve dünya görüşünün temeli olmuştur. Bu derece köklü sosyal ve kültürel temellere dayalı Türk ailesinde, evlenme arzusuyla ilgili düşünce ve duyguların ebeveynlere doğrudan ifade edilmesi, ata evinden sıkılıp bir an önce ayrılma isteğini akla getirebileceğinden 'saygısızlık' olarak telâkki edilir ve bu yola başvurulmaz. Evlenme isteğinin en açık ifadesi bile, Dede Korkut Hikâyeleri'nde, Kam Büre Bey'in oğlu Bamsı Beyrek'e "Oğul, bugün Oğuz'da anlatılacak neler gördün?" sorusuna, oğlunun "Ne göreyim, oğlu olan evelmiş, kızı olan göçürmüş" (Gökyay 1939: 36) örneğinde olduğu gibi, son derece estetik ve kinayeli bir üslup ile dile getirilirdi.

Doğrudan söylendiğinde saygısızlık addedilebileceği düşüncesiyle, gönlündeki sevdayı, evlenme arzusunu:

Su gelir merdin merdin
 Su değil benim derdim
 Sular mürekkep olsa
 Yazılmaz benim derdim (Yardımcı 1991: 13)

² "Yukarıda Türk Tanrısı, Türk (ün) mukaddes yeri, suyu öyle tanzim etmiş. Türk milleti yok olmasın diye, millet olsun diye babam İlderiş Kağanı, annem İlbiğe Hatunu göğün tepesinden tutup yukarı kaldırmış olacak... Türk milletinin adı sanı yok olmasın diye, babam kağanı, annem hatunu yükseltmiş olan Tanrı, il veren Tanrı, Türk milletinin adı sanı yok olmasın diye, kendime, o Tanrı. kağan (olarak) oturttu tabii (Ergin1978:21,24).

veya

Yüzüğüm kaş istiyor
Cevahir taş istiyor
Bu uzun gecelerde
Yanım yoldaş istiyor (Yardımcı 1991: 14)

ya da

Mendilimde kare var
Yüreğimde yara var
Ne ben öldüm kurtuldum
Ne de derde çare var (Yardımcı 1991: 13)

gibi mânilerle dile getiren Bayburtlu genç, yetiştirilme tarzına uygun olarak, saygı boyutları içinde hedefine ulaşmış olur.

Kültürel değerleriyle manevî varlığını koruyan Türk milleti, rutin hayatta da bunu pek çok örnekle ortaya koyar. Tarlada ekin biçerken, başak demeti yaparken, kışlık yiyecek hazırlarken, bulunan yere, sahip olunan ruh hâline göre, istekler, sevgiler, sıkıntılar duygu yoğunluğunu ifadede başvurulan en etkili metotla; yani, şiirle, bilhassa da, mânîyle dile getirilir. Düğün, tören, bayram, hıdırellez, akraba toplantıları gibi insanların biraraya gelerek aynı toplumun üyesi olma hazzına ulaştıkları mekânlar, aynı zamanda, gelenek göreneklerin canlandığı, birlik ve beraberliğin pekiştirdiği ortamlardır. Bu tür toplantıların en etkili anlatım türlerinden olan mânilerde, Türk insanı, sanat ve edebiyat yeteneğinin en üst noktasına ulaşarak, bir profesyonel gibi, anlatmak istediği düşünceyi, tek dörtlük içinde çok veciz bir ifadeyle; aynı zamanda, vezne, ahengine, kafiyesine de dikkat ederek icra eder. Dar bir bakış açısıyla bakıldığında yaşanması çok zor ve keyifsiz gibi görünen geleneksel hayat, mânilerin kısa satırlarında renklenir, canlanır, anlam kazanır. Sosyal baskılar sebebiyle bilinç altına atılan duygular, istekler, hoşnutsuzluklar, monoton bir konuşmayla söylendiğinde aykırı olabilecek konular, mânî dörtlükleriyle ifade edildiğinde, ortamın tabiiğiyle tam bir paralellik arz eder. Mânî aracılığıyla iç dünyasını ortaya koyan kişi, bir taraftan duygusal baskılardan kurtulmanın rahatlığını hissederken, diğer taraftan da en rahat ve kısa iletişimini sağlamış olur.

Mâniler, konuları itibarıyla “düğün, atışma, niyet, iş, mektup, bekle ve davulcu, âşık-hikâyecî mânileri” vb. şeklinde tasnif etmek mümkündür

(Boratav 1970: 287). Bildirimizde bu tasnif içinde yer alan sevda mânileri üzerinde durulacaktır. Aşk, sevda, ayrılık ölüm, vuslat vb. pek çok konuda söylenen mâniler, kaynağı itibarıyla özele; kullandığı malzemeler ile genele” (Filizok 1983: 175) hitap etmektedir. İnsanlığın ortak duygusu olan aşk, mâninin aslı temidir. Uğruna dağlar delinen, mecnun olup gezilen, ülkeler fethedilen, yoluna canlar verilen, uçan kuşlardan haber sorulan, cefası çok ‘sevgili’ de, mâninin baş kahramanıdır. “O, taze yağmış kardır; yedi dağın çiçeğidir; sümbül ve katmer gülün hasıdır; kınalı kekluktur; turfanda kelektir” (Yağmurdereli 1963: 11). Geleneksel kesimde yaşayan delikanlı, sosyal normların yaptırım gücü sebebiyle, beğendiği, sevdiği kıza, duygularını doğrudan söyleyemez. Düğün, bayram gibi gelenek göreneklerin canlandırıldığı eğlence ya da iş ortamlarında, delikanlı, mânilerle gönlünü sevdalısına açar; sevdiğinin düşüncelerini de yine mânilerle öğrenir. Söylenildiği ortamla bütünlük sağlayan, toplumu oluşturan bireyler tarafından da onaylanan mâniler, aynı zamanda, haber taşıma fonksiyonuna sahiptirler. Sevdalıların birbirlerine iletmek istedikleri mesajlar, mânilerde dile gelir.

Eviden, ailesinden uzak olan eş, yazdığı mektupta, toplumsal baskılar sebebiyle karısı olan muhabbetini söyleyemeyip çocuğunu soramayınca:

A mektubum var da gel
Haberini al da gel
Bir idik iki olduk
Üç olduk mu sor da gel! (Başgöz 1957: 9)

diyerek, meramını anlatır. Bayburtlu genç kız ya da delikanlı, ‘gönlünün düşeceği’ kişiyi ararken:

Karadır kaşın ördek
Yeşildir başın ördek
Bu göllerde çift idin
Haniya eşin ördek (Yardımcı 1991: 12),

Sarı kavun dilimi
Uçurdum bülbülümü

Çıksam dağlar başına
Arasam sevgilimi (Yardımcı 1991: 12),

Kahve piştiği yerden
Pişip taşıdığı yerden
Güzel çirkin aranmaz
Meyil düştüğü yerden (Yardımcı 1991: 13),

Şırtlukleriyle meramını anlatır; 'gönlünün sultanı' bulduğunda da:

Kale kaleye bakar
Kaleden sular akar
Kızın bir afet olmuş
Cahil gönlümü yakar (Yardımcı 1991: 16),

Terliğini dikiğim
Teftişine düştüğüm
Yüz bin yiğit içinde
Elim ile seçtiğim (Yardımcı 1991: 17),

Pencerede perde ben
Yeni düştüm derde ben
Ben bu dertten ölürsem
Nice yatam derde ben (Yardımcı 1991: 13),

Konağın kapısına
Mayilem yapısına
Yârim bir mendil yolla
Yatayım kokusuna (Yardımcı 1991: 14),

Akşamın vakti geçti
Bir güzel baktı geçti
Zülfünü kement etmiş
Boynuma taktı geçti (Ergun 1938: 315),

dörtlükleriyle, sevdasını yine mânilerde dile getirir. “Esse ince bir duman, kopuşsa savdalılar” veya “Yüzüne göz izi var, sana kim baktı yârim” diyerek kadar nazikâne uslûpla söylenen mânilerin yanında:

Nar ağacı değılem
Yel vurdukça eğilem
Eğil eğil öpem yar
Ben yabancı değılem (Başgöz 1957: 21),

Gara goyun guzuladı
Guzusunu özüledi
Çok bekletme Hasan Ağam
Ayaklarım sızıladı (Tuğrul 1979: 265),

Minare üstüne yazı
Gül memenin beyazı
Gül memenin üstüne
Kılısam sabah namazı (Yardımcı 1991: 16),

Karpuz kestim kan gibi
Kızın gönlü var gibi
Al yorganı kaldırdım
Yeni yağmış kar gibi (Başgöz 1957: 23),

Küp içinde kömeler
Titriyor memeler
İstedim de vermedi
Şimdi yesin pireler (Başgöz 1957: 21),

diyecek kadar cür’etkâr olanlara da rastlanmaktadır. Gençlerin, birbirine olan duygularını, isteklerini anlatmada, ‘deyiş’ adıyla karşılıklı söyledikleri mâniler de bulunmaktadır:

Şu derede buz musun?
Gelin misin kız mısın?

Akşama geleceğim
Evde yalnız mısın?

Şu derede buzum ben
Gelin değil kızım ben
Geleceksen akşam gel
Evde yalnızım ben (Gözaydın 1989: 8),

Bahçalarda gül var mı?
Gül dibinde yol var mı?
Gece yanına gelsem
Bana bir yerin var mı?

Bahçamızda gül de var
Gül dibinde yol da var
Hoş geldin safa geldin
Gönülde yerin de var (Gözaydın 1989: 8),

Bayırda harmanım var
Sultanda ferimanım var
Yiğit isen gel bana
Derdine dermanım var.

Bayırda harman olmaz
Sultanda ferman olmaz
Ben her kıza gelemem
Her kııda derman olmaz (Gözaydın 1989: 9),

Kültür aktarımında çok önemli görevler üstlenen mâniler, Türk insanının yaratıcılığının, tasarım gücünün ve anlam yükleme yeteneğinin harikulâde örnekleri ile karşımıza çıkar.

Denize dalan bilir
Dalmayanlar ne bilir
Gönül ateşten gömlek
Giymeyenler ne bilir! (Yardımcı 1991: 16),

Uzaklar seçilmiyor
 Gönüldür geçilmiyor
 Gönül bir top ibrişim
 Dolaşmış açılmıyor (Yardımcı 1991: 17),

diyen genç, sevdanın gücünü, önemini çok kısa ve veciz bir ifadeyle anlatır.

Başka bir genç, hayatı anlamlı hâle getiren, her zorluğa karşı gelmeyi sağlayan gücün; sevgilinin önemini vurgulamak için:

Mâni demeye geldim
 Kaymak yemeye geldim
 Meramım kaymak değil
 Yâri görmeye geldim (Yardımcı 1991: 15),

Karşıda koyun kuzu
 Koyuna verin tuzu
 Ağlatmayın yiğidi
 Verin sevdiği kızı (Yardımcı 1991: 18),

Mâni mâniyi açar
 Mâniden kaldım naçar
 Kırılacak parmaklar
 Yârsız yorganı açar (Atak 1952: 12),

Caminin havlusuyam
 İçinin selvisiyem
 Eller ne derse desin
 Ben yârin delisiyem (Elçin 1990: 65),

Mâni dedim duydun mu?
 Yâr beni unuttun mu?
 Bir deste gül gönderdim
 Koynunda kuruttun mu? (Yardımcı 1991: 16),

diyerek, gönlündeki sevdayı açığa çıkarır. Aşk o derece kuvvetli bir duygudur ki, dağları titretecek kadar büyük olan sevdasına karşılık göremeyen, sevdiğine hâlini anlatmak isteyen âşık:

Su gelir güldür güldür
Mendilim dolu güldür
Kuşlar kurbanız olam
Hâlimi yâre bildir (Yardımcı 1991: 14),

Giderim dur diyen yok
Kebap oldum yiyen yok
Ayrılık gam gömleğim
Benden yârı giyen yok (Yardımcı 1991: 13),

Ateş idim kül oldum
Bir zalime kul oldum
Kuş dili bilmez idim
Şakıdım bülbül oldum (Yardımcı 1991: 17),

Ağaçta hurma mısın?
Gergefte sırma mısın?
Ben burda ah çekerim
Sen orda duymaz mısın? (Afif 1962: 5),

dörtlükleriyle, gönül kırgınlığını, sitemini dile getirir Sevdasına olan bağlılığını, sadakatini:

Maniyim mani miyim?
Beline kemer miyim?
Yedi yıl berrak kalsam
Sözümden döner miyim? (Yardımcı 1991: 13),

Çayır ince biçilmez
Su bulanık içilmez
Bana derler yardan geç
Candan tatlı geçilmez (Elçin 1990: 68),

dörtlükleriyle ifade eden genç, birlikteliğine engel olmak isteyen kişilere de:

Karşıda kara kedi
Ağzında keklük eti
Vermezsen nazlı yâri
Yıkırım memleketi (Yardımcı 1991: 12),

Bu dağın ardı meşe
Gün aşa gölge düşe
Beni yârdan edenin
Evine şivan düşe (Yardımcı 1991: 14),

diyecek kadar sert konuşur. Bütün bu örneklerde de görüldüğü üzere, Bayburt'ta mâni söyleme geleneği, Türk insanının tasarım gücünün, maddî mânevî unsurların âhenkli sentezini ortaya koyuştaki kudretini, tabiatı, güzeli, sevdâyı ele alıştaki inceliğini göstermektedir.

Mâni söyleme, Türk milleti için bir yaşam biçimidir. Bu yönüyle mâniler, Türk halkının söz dağarcığının zenginliğini, bilgi birikimini, söz yeteneğini, duygularını ifade etmedeki kudretini göstermekte; folklor ürünlerinin kültür taşıyıcılığı fonksiyonunu yüklenmektedir. Duyguların yoğun ve anlamlı bir bütün içinde, şekli özelliklere dikkat edilerek, gelenek göreneklerden de izler taşıyacak şekilde tek dörtlük hâlinde verilmesi, icra edenlerin, resmî eğitim almamış olmamasına rağmen, bir profesyonel gibi konuya hâkimiyeti göstermektedir. Toplumun, kendini ifade etme yeteneğinin göstergesi olan mânilerde, sosyal hayatla ilgili maddî mânevî her türlü kültür unsurunu bulmak mümkündür. *Duygu ve düşünceleri aktarma; haberleşme; öğüt verme; eğlendirme, hoş vakit geçirme; bastırılan duyguları dile getirilmesiyle rahatlatma; gelenek görenekleri canlandırma; aynı toplumun üyesi olan insanları birarada bulundurma hazzına ulaştırma; millet olma şuurunu kazandırma* gibi fonksiyonları bulunan mâni, geleneksel ortamda kullanılan en kısa ve etkili sözlü iletişim metodudur.

Kültür kaynaklarının Orta Asya'dan Anadolu'ya uzanan zaman sürecinde, halk şiir geleneğini şekillendirici etkisi vardır. Sosyal yapı, değerler ve kurumlar bütününe meydana getirdiği, gelişme özelliği gösteren, kişileri ortak noktalarda birleştiren bir sosyal yaşam biçimidir (Tural 1994: 14). Toplumlar, 'gelenek' olarak adlandırılan kalıp, davranış, ortak düşünce ve anlayış sistemleriyle oluşmuş ve varlıklarını sürdürmüşlerdir. Kültürleşme adı verilen evrensel süreçte, kültür varlıkları, yenilgiyi alarak değişir, gelişir (Güvenç 1993: 138).

İnsan, ne kadar 'medenî bir varlık' olursa olsun, milletlerin ihtiyaçlarına cevap verecek ölçüde değişim ve gelişim gösteren manevî değerlerin hazzına, her zaman ihtiyaç hissedecektir. Teknoloji ve bilimin hızla yayıldığı günümüzde, geleneksel değerler, aslını ve fonksiyonunu yitirmeden modern değerlerle sentez oluşturarak varlığını devam ettirecektir. "Her edebî gelenek, belli bir kültür birikimi, dünya görüşü ve inanç sistemi ile yaşam biçiminin sanatçılar tarafından özümşenip yorumlanmasıyla özgün anlatımlarına kavuşur" (Günay 1988: 102). Türk insanının duygusunu, düşüncesini, edebî ve estetik zevkini, memnuniyetsizliklerini, özlemlerini, dertlerini, gelenek göreneklerini dile getiren mâniler de, diğer edebî geleneklerle beraber kültürümüzü besleyen halk dinamikleridir. Kültürel kimliğimizin oluşmasında ve devamlılığında aslî fonksiyonlar üstlenen halk kültürü ürünleri, toplumların karakteristiğini belirlemede en önemli etkenlerden biridir. Bu bağlamda, Türk sosyal yapısının canlı, duygulu ve estetik ifadesinin en kısa ve etkili anlatım yolu olan mâniler, geleneğin kuşaktan kuşağa aktarılmasında çok önemli bir rol üstlenmektedir.

Millî kültür unsurları şeklinde hayatın hemen her safhasında karşımıza çıkan folklor ürünleri, kültürel değerlerin göstergesi olarak, sosyal hayat içindeki fonksiyonlarını her zaman muhafaza edeceklerdir. Bilinen yazılı kaynaklara göre, on üç asırlık köklü ve eski bir tarihi olan edebiyatımız, gelenek bütünlüğü içinde geçmişten günümüze aktarılan kültürel mirasımızla varlığını sürdürmüş ve Türk milleti var olduğu müddetçe de sürdürmeye devam edecektir.

KAYNAKÇA

1. AFİF, Afife, *Mânilerde Bir Demet*, Ankara, 1962.
2. AKALIN, Sami, *Türk Mânileri*, c. 1-2, Millî Eğitim Basım Evi, İstanbul 1972.
3. AKKOYUNLU, Ziyat, "Kerkük Ağzında Mâni ve Hoyrata Dair", *Millî Folklor*, c. 3, y. 4, s. 14, Yaz 1992.
4. ARTUN, Erman, *Tekirdağ Halk Kültürü Araştırmaları*, Tekirdağ Genç Yöneticiler ve İş Adamları Derneği Yayınları: 1, Tekirdağ 1988.
5. ———, "Ozandan Aşığa Halk Şiiri Geleneğinin Kültür Kaynakları", *İçel Kültürü*, 1995.
6. ———, *Günümüzde Adana Âşıklık Geleneği ve Âşık Feymânî*, Adana 1996.
7. ATAK, Ali Osman, *Seçme Halk Mânileri*, Ankara 1952.
8. ATALAY, Besim, *Divanü Lûgat-İt-Türk Tercümesi I*, Türk Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara 1985.
9. BAŞGÖZ, İlhan, *Mânilerimizden*, Dost Yayın Evi, Ankara 1957.
10. BAYRI, M. Halit, "Eski Bir Mâni Mecmuası", *Türk Folklor Araştırmaları*, c. 3, s. 66, Ocak 1955.
11. BORATAV, Pertev Nâili, "Mâni maddesi", *İslâm Ansiklopedisi*, 7. c., İstanbul 1970.
12. DİZDAROĞLU, Hikmet, *Halk Şiirinde Türler*, Ankara Üniversitesi Basım Evi, Ankara 1969.
13. DURAK, Mustafa, "Mâni Sınıflandırmalarına Bakış", *Türk Dili Dergisi*, y. 4, c. 4, s. 22, Ocak 1991.
14. DÜZGÜN, Dilâver, *Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'nun Folklor ve Halk Edebiyatı ile İlgili Çalışmaları*, T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1997.
15. ELÇİN, Şükrü, *Halk Edebiyatına Giriş*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 365, Ankara 1986.
16. ———, *Türkiye Türkçesinde Mâniler*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 115, Ankara 1990.
17. ERGİN, Muharrem, *Orhun Âbideleri*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1978.

18. ERGUN, Sadettin Nüzhet, *Halk Edebiyatı Antolojisi*, Devlet Basım Evi, İstanbul 1938.
19. EROL, Aydil, "Mâni ve Hoyrat", *Türk Edebiyatı*, s. 254, Aralık 1994.
20. ESET, Niyâzi, *Mâniler Kılavuz*, Ankara Halk Evi Neşriyatı: 30, Ankara 1946.
21. FİLİZOK, Rıza, "*Mânilerde Müşterek Yapı Hususiyetleri*", Mehmet Kaplan Armağanı, Dergâh Yayınları, İstanbul 1984.
22. —————, "Mânilerin Tasnifi Problemi ve Mânilerde Değişmeyen Unsurlar", *E. Ü. Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 1 (1983).
23. GÖKBAKAR, İbrahim, "Mâni Üzerine", *Ülkü* (yeni seri), c. 10, s. 113, y. 1, Haziran 1946.
24. GÖKSU, M. Hasan, *Mânilerimiz*, Milliyet Yayınları, Türk Klâsikleri Dizisi: 3, 1970.
25. GÖKYAY, Orhan Şâik, Dede Korkut Masalları, Muallim Ahmet Hâlit Kitap Evi, İstanbul 1939.
26. GÖZAYDIN, Nevzat, "Anonim Halk Şiiri Üzerine", *Türk Dili Özel Sayısı III (Halk Şiiri)*, s. 445-450, Ocak-Haziran 1989.
27. GÜNAY, Umay, *Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları: 16, Ankara 1986.
28. —————, "*Âşık Tarzı Edebiyat Hakkında Düşünceler*", Mehmet Kaplan İçin, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1988.
29. —————, "Folklor, Reklâm ve Tarhana", *Millî folklor*, c. 4, y. 8, sayı 31/32, Güz/Kış 1996.
30. GÜVENÇ, Bozkurt, *Türk Kimliği, Kültür Tarihinin Kaynakları*, Ankara 1993.
31. HALICI, Feyzi, *Âşıklık Geleneği ve Günümüz Halk Şairleri*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları: 58, Ankara 1992.
32. İNCEOĞLU, Metin, *Tutum Algı İletişim*, V Yayınları, Ankara 1993.

33. OĞUZ. M. Öcal, "Kıbrıs Mânilerindeki Kıbrıs Gerçeği", *Millî Folklor*, c. 3, y. 5, s. 17, Bahar 1993.

34. —————, "Halk Şiirinde Tür ve Şekil Meselesi", *Millî Folklor*, c. 3, y. 5, s. 19, Güz 1993.

35. ÖCAL, Ahmet, "Yozgat Boğazlıyan'da Mâni Geleneği ve Boğazlıyan Yöresi Mânileri", *Türk Halk Kültüründen Derlemeler*, Kültür Bakanlığı, Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları: 228, Ankara 1966.

36. ÖĞÜT EKER, Gülin, *Türk Düğün Geleneği İçinde Karakeçili Düğünü*, H. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, basılmamış doktora tezi, Ankara 1998.

37. SAKAOĞLU, Saim, "M. Hasan Göksu'nun Mânilerimiz'i", *Türk Dili*, 1991/1, s. 568, Nisan 1999.

38. Terzibaşı, Atâ, *Kerkük Hoyratları ve Mânileri*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1970.

39. TORUN, Ali, "Mâni Tarzı ve Bu Tarzın Menşei Hakkında Bazı Düşünceler", *Millî Folklor*, c. 1, y. 1, s. 2, Haziran 1989.

40. TUĞRUL, Mehmet, "Çal Köylerinden Derlenmiş Türkü, Mâni, Ninni, İlâhî ve Tekerlemeler Üzerine", *Türk Halk Bilimi Araştırmaları Yılığ*, Ankara 1979.

41. TURAL, Sadık Kemal, *Kültürel Kimlik Üzerine Düşünceler*, Ankara 1994.

42. TÜFEKÇİOĞLU, Hayati, *İletişim Sosyolojisine Başlangıç*, Der Yayın Evi, İstanbul 1997.

43. *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, c. 6, Dergâh Yayınları, İstanbul, t.y.

44. YAĞMURDERELİ, Nesip, *Mânilerimiz*, İstanbul 1963.

45. YARDIMCI, İlhan, *Şen Ol Bayburt*, İstanbul 1991.

46. YARDIMCI, Mehmet, *Başlangıcından Günümüze Halk Şiiri, Âşık Şiiri, Tekke Şiiri*, Ürün Yayınları, Ankara 1998.

47. YILDIRIM, Dursun, uzun *Türk Bitigi*, Araştırma/İnceleme Yazıları, Akçağ Yayınları: 275, Ankara 1998.

48. —————, "Dede Korkut'tan Ozan Barış'a Dönüşüm", *Türk Dili*, s. 570, 1999/1, Haziran 1999.

49. YORGANCIOĞLU, Oğuz M., *Mâniler*, Mağusa-Kıbrıs 1996.